

Զապել Եսայան

Կեղծ հանճարներ

Բ.

Տաճատ Չարըքեան արդէն իսկ վարժուած ծուլութեան եւ անհոգութեան, քաշալերուած իր ուսուցիչներուն ներողամտութենէն, դպրոցէն ելնելէն ետքը բոլորովին ինքզինքը տուաւ անգործութեան. իրաւ է թէ իբրեւ արուեստագէտ ինքզինքին ներելի կը կարծէր՝ ոչ միայն ժամանակաւոր ծուլութիւն մը այլ նոյն իսկ տեսակ մը մոլորումներ որոնք ուրիշներու քով մեծ յանցանքներու տեղ կ'անցնին:

Ամեն երկրի մէջ արուեստագէտները առանձնաշնորհեալ էակներ են, կ'ըսէր հանճարեղ պատանին տաժանքով, իր խղդուկ ձայնին պատճառաւ:

Յետոյ պատահեցաւ իրեն ինչ որ կը պատահի մեր մէջ ամենէն ոչինչ չափով օժտուած երիտասարդներուն իսկ. Տաճատ Չարըքեան արդէն ծանօթ դպրոցին մէջ՝ շրջապատուեցաւ, շփացաւ, գովուեցաւ խել մը մարդիկներէ որոնք ձեռով մը նուիրագործեցին իր յաւակնութիւնները, իր անսովոր տղու ներքին բուռն փափաքները, մեծութեան, փառքի եւ մանաւանդ իր ապրելու եղանակը:

Երբ իրեն կը հարցնէին շողոքորթող եւ ուշադիր երեւոյթով մը թէ ի՞նչ մասնագիտութեան պիտի հետեւէր ինքը, իրաւունք ունէր կարծելու թէ իր ընտրութիւնը ազգային մտաւորական արժանապատուութեան տեսակէտով մեծ կարեւորութիւն ունէր:

Ասոր համա՞ր էր որ Տաճատ Չարըքեան նախ լոին կը նայէր պահ մը դիմացը, յետոյ բթամատին եւ ցուցամատին ծայրերովը ակնոցը շտկելէ ետքը իր քթին վրայ՝ գմբեթաձեւ ճակատը կը ցցէր դէպ առջեւ եւ յայտնի ջանքով մը որ կը կարնրցնէր գինքը՝ կ'ըսէր խղղուկ ձայնովը.

Նկարչութիւն:

Պէտք է հաւատալ թէ մարդիկ կան որ ոչ միայն տարօրինակ տաղանդով մը կամ տաղանդներով օժտուած են, այլ նաեւ բաղդով. Տաճատ Չարըքեան դեռ իր հանճարեղ երիտասարդի սիլուէթը կը պտտցնէր իր թաղին փողոցներուն եւ կամ հանրային պարտէզներուն մէջ երբ արդէն բաւական ընդարձակ համբաւի մը տէր էր. ամեն մարդ գիտէր թէ սա՛ տղան մեծ մարդ էր, իր ազգին, իր թաղին փառքն ու պարծանքը, անսովոր տաղանդով մը օժտուած:

Տաղա՞նդ, բուա՛հ... տաղանդը ամեն մարդ կրնար ունենալ կ'ըսէր իր մոլեռանդ ուսուցիչներէն մէկը, մեր Տաճատը հանճար ունի՛, հանճա՛ր...

Թաղին ձեռնհաս հեղինակատր անձերու կողմէն ալ հետզհետէ Տաճատ Չարըքեան մեր Տաճատը սկսաւ կոչուիլ իբր թէ ամենքն ալ իրենց մերձաւորութեան իրաւունքով բաժին մը ունենային հանճարեղ տղուն մտքին կազմութեան մէջ:

Երջանիկ պատանին շփացած, գովուած, փայփայուած, ինքզինքը յանկարծ մեծ զգաց եւ ամենակարող. ինքը չունեցաւ եւ չճանչցաւ այն վարանումները, ինքզինքէն կասկածները, դառն հոգերը չյաջողուած գործի մը համար որ ընդհանրապէս ժամանակէն առաջ կը ծերացնեն ուրիշ արուեստագէտներու դէմքերը, մազերը կը թափին եւ չեն գիտեր ինչ մը կուտան երկչոտ, բարի եւ ներողամիտ իրենց նայուածքին եւ ժպիտին: Ինքը չգիտցաւ դժուարութիւնով տքնութիւններով ձեռք բերուած դոյզն յաջողութիւնները, միամիտ եւ անսահման ուրախութիւնները անակնկալին, ինչպէս ցուրտ անտարբերութիւնը, կսկիծը անյաջողութեամբ վիժած գործին որ աններելի յանցանքի մը պէս, երեսիդ կը զարնեն, ինչպէս չյաջողուած զաւկի մը տգեղութիւնը եւ տխրեղծութիւնը:

Աւելորդ է այլ եւս ծանրանալ Տաճատ Չարըքեանի կեանքի այդ մասին վրայ որ ինչպէս յայտնի է՝ բոլորովին ամուլ եղաւ: Թէեւ ինքը կ'ըսէր յաճախ իր մտերիմներուն թէ այն ատենէն իսկ երկայն խորհրդածութիւններով համոզուած էր թէ նկարչութիւնը անբաւական էր իր հոգիին բարդ ու բազմակողմանի պահանջներուն յագուրդ տալու, բայց իր նախապէս կազմուած եւ մեծցած համբաւը ձեռով մը ստիպած էր գինքը ատեն մը մնալ այդ ճիւղին մէջ ոչ միայն արդարացնելու համար իր համակիրներուն հաւատքը, այլ ցոյց տալու համար թէ անկարողութիւնը չէր որ լքելու ստիպած էր գինքը ասպարէզ մը որուն նախապէս կոչուած կ'զգար ինքզինքը:

Հոս թերեւս աւելորդ չըլլայ քննել թէ ի՞նչ էր այն կանխահաս կարողութիւններու եւ ծածկուած տկարութիւններու խառնուրդը որ հանճարի տեղ անցած էր: Տաճատ Չարըքեան բացառիկ տիպար մը չէ եւ բոլոր ներողամիտ, քիչով շլացող, նորութիւնով հրապուրտող միջավայրներու մէջ նոյն իսկ յաճախակի երեւան եկած թիփ մըն է որուն աճելուն մասնատրապէս կը նպաստեն մեր համայնքին տրամադրութիւնները: Ո՞վ չէ հանդիպած, ըլլայ դպրոցին մէջ, ըլլայ կեանքի մէջ, այն զարմանալիօրէն օժտուած եւ կանխահաս տղաքներուն՝ որոնց կարողութիւնը սակայն երեւութական եւ խաբուսիկ՝ շուտով կ'անհետի առաջին լուրջ դժուարութեան մը իսկ բաղխումին. ընդհանրապէս վատառողջ եւ տկար՝ մեծամասնութիւնը կը կորստի կանուխէն ծնողքին կամ դաստիարակին ցաւը ձգելով սովորականէն դուրս հանճարեղ տղայ մը կորսնցուցած ըլլալու: Անոնք որ կ'ապրին, գլխով հիւանդ եւ կանուխէն արթնցած զգայնութիւններով մոլի, յաճախ կը ճիւղաւորուին բազմատեսակ մտային խանգարումներու մէջ, իբրեւ ընդհանուր յատկանիշ պահելով նենգութիւն, կեղծատրութիւն, եսամոլութիւն եւ բոլոր այն մեծ թերութիւնները որոնք ընկերային ոճիրներ են եւ ընդհանրապէս դուրս կը մնան օրինաւոր արդարութեան ձեռնհասութենէն:

Իսկ ասոնցմէ դուրս կան այն երիտասարդները որոնք ապշեցուցիչ ընդունակութիւն մը ցոյց կուտան իրենց ընդգրկած ասպարէզին մէջ, մինչեւ որոշեալ կէտ մը՝ ուրկէ կ'ընկրկին հետզհետէ եւ կ'իյնան անկման մէջ եթէ ժամանակին դիպուածաւ կամ գիտակցութեամբ չհեռանան ասպարէզէն: Բոլոր ասոնք սակայն մեծ նմանութիւններ ունին ճշմարիտ հանճարներու եւ տաղանդներու ընտանիքին հետ, նմանութիւններ թէ ֆիզիքական, թէ բարոյական

որոնք ինչքան ալ խաբուսիկ եւ գուտ մակերեւութային՝ կը մոլորեցնեն գիրենք շրջապատողները եւ իրենց անձերն ալ. հակառակ կեղծելու եւ դեր մը կատարելու ճարտարութեան որ կը յատկանշէ գիրենք, պէտք չէ կարծել թէ այդ կեղծ հանճարները գիտակից են իրենց բուն իսկ վիճակին. այդ նմանութիւնները, թէ ներքին եւ թէ արտաքին, ամենէն առաջ գիրենք կը խաբեն եւ գիրենք կը տեղաւորցնեն կատարելիք դերին մէջ որուն կը նպաստէ կարճատեւ, դիւրահաւան եւ թեթեւութեամբ դատող ապիկարներու հիացումը:

Միակողմանի բայց սուր թափանցողութիւն մը, intuition-ի տեսակ մը ընդունակութիւն, ձեռքի կամ մտքի յայտնի բայց սահմանափակ կարողութիւններ, ֆիզիքական տեսակէտով, ճակատի կամ գլխու թելադրիչ կազմութիւններ, տեսակ մը բաց աչքերուն մէջ, մտածել կուտան թէ արդեօք ճշմարիտ հանճարնե՞ր են en ébauche մնացած, անկատար վիճակի մէջ ծնած որոնց ժառանգական կամ արտաքին ազդեցութիւնները յամբօրէն աշխատելով ժամանակ չեն ունեցած վերջին ձեւը եւ վերջին կատարելութիւնը տալու, մէկ խօսքով ամբողջացնելու գիրենք դեռ իրենց մօրը արգանդին մէջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ այն նմանութիւնները որ նշանակեցինք ճշմարիտ հանճարներու հետ թէ ֆիզիքապէս եւ թէ մտաւորապէս մեզի թոյլ կուտան գիրենք կոչելու կեղծ հանճարներ, որուն մէկ զարմանալի եւ կատարեալ տիպարն էր Տաճատ Չարըքեան:

Տաճատ փոխանակ իր անկարողութեան անդրադառնալու՝ արուեստը անբաւական կը նկատէր եւ մտքին մէջ եռացող քառսային զգայնութիւններու, զգացումներու կցկտուր մտածումներու ամբողջութիւնը արտայայտելու բոլորովին անհարմար: Գիծի եւ գոյնի համադրական արժէքը կը խուսափէր իրմէն, որովհետեւ արդէն իր զգայնութիւններու միութենէ զուրկ եւ աններդաշնակ իրարու, համադրական արժէք մը չունէին: Յետոյ բոլոր իր մտքին կաղապարը ունեցողներուն պէս, կը գուրգուրար իր ամենաջնջին մէկ մտածումին, մէկ զգայնութեան վրայ, պիտի ուզէր որ ամենքն ալ արտայայտուէին մարդկութեան եւ համգումը էր թէ իր բոլոր զգայարանքներէն ընդունած առօրեայ եւ չնչին զգայնութիւնները, անոնց ամբողջութենէն բողբոջած մտածումները, մանուածապատ կամ կիսատ, կենսական կարեւորութիւն ունէին ոչ միայն իր

համայնքին այլ նոյն իսկ ամբողջ մարդկութեան համար. իրաւ է թէ միւս կողմէ նկարչութիւնը ազգ չունի, գոյները ու գիծերը լեզու չունին եւ կրնան մէկ անգամէն տիեզերական դառնալ, մինչդեռ գիրք մը պէտք է թարգմանուի, ճանչցուի ազգէ ազգ, այլ սակայն ինչ անբաւական միջոց գոյնը եւ գիծը, նիւթական եւ գրեթէ կոպիտ, գաղափարին առաձգական, սլացող եւ թափանցող արժէքին քով:

Ներքնապէս այս էր պատճառը, որքան ալ յաւակնութիւնով փքած եւ ծիծաղելի երեւայ, Տաճատ Չարըքեանի նկարչութենէ գրականութեան անցնելուն, երկու տարի առաջինին մէջ մնալէ ետքը, որուն միջոցին աւելի կարծիք յայտնած էր նկարչութեան վրայ, քան աշխատած եւ ուրկէ մնացած էին թղթի կտորներու վրայ ուրուանկարներ, մտքով շինուած պզտիկ պատկերներ եւլն:

Մեծ յոյսերով եւ ինքնավստահութեամբ էր որ թեւակոխած էր գրականութեան ասպարէզին մէջ. նախ ըստ իրեն արհեստ չկար հոս միշտ, իբրեւ գաղափարներով տիրուած տղայ՝ խրտչած էր նիւթական եւ գրեթէ գործաւորի աշխատութենէն՝ որ ամէն լաւ նկարչի ժամերուն մեծ մասը կը գրաւէ: Բնութեան վրայ նկարելը իրեն համար մղձաւանջ մըն էր, ինչպէս արդէն ամէն բան որ սեւեռեալ ուշադրութիւն, դիտողութիւն եւ նոյն իսկ հաշիւ կը պահանջէ, ինքը ստրկական կը գտնէր՝ հակառակ իր հանճարեղ գլխին՝ խոնարհաբար նստիլ պտուղի մը, ծաղիկի մը, մարդու մը կամ տեսարանի մը առջեւ եւ ուշադրութեամբ ջերմեռանդութեամբ գոյները եւ գիծերը փնտռել. երբեք իր խրոխտ հոգին չէր ճկած այդ բանին, ինքը ներքնապէս եւ անկեղծօրէն բնութենէն ալ վեր եւ աւելի բարձր կը գտնէր ինքզինքը, իր մտացածին կազմած մէկ պատկերը անտարակոյս գերագոյն պիտի ըլլար բնութեան ո եւ է հատուածէն:

Գրականութիւնը այդ ազատութիւնը ինքն իր մէջ կը պարունակէր, յետոյ կարելորդ եւ կենսական իրողութիւն իրեն համար, նկարչութիւնը արտաքին աշխարհը ներկայացնելու միջոց մըն է գլխաւորաբար, մինչդեռ գրականութիւնը խօսքին աստուածային եւ ճկուն յատկութեանը շնորհիւ միայն թոյլ պիտի տար որ ճանչցնէ մարդկութեան՝ համայն տիեզերքին այն գերագոյն, անհասանելի, անթափանցելի աշխարհը որ իր հոգին էր, իր ԵՍը, ամենակարեւորը գոր պիտի ցուցադրէր նեարդ առ նեարդ, գուրգուրանքով, խնամքով, չմոռնալով անոր նուիրական խորշիկներէն ոչ մէկը, ոչ մէկ թոթաւցում եւ ոչ մէկ երանգ եւ որուն հոյակապ շքեղութեան դռները պիտի բանար միմիայն գրականութեան միջոցաւ

ապշած եւ շլացած մարդկութեան: